

Симона ПАЛЧЕВСКА

376 – 056. 26/ 36 – 053. 4

Abstract

The theories and researches related to early childhood development emphasize its importance for the intellectual, emotional, language and social development and stress the importance for creating stimulating conditions for this development. The theory and practice promote the holistic approach in the stimulation of the early learning and development in young children.

Regarding inclusion as a process that needs to take place in the kindergartens, we need to emphasize that the children with developmental difficulties, just like all other children, have strong and weak sides that are unique for each child. Some children have clearly recognizable developmental difficulties, but other do not display clearly noticeable difficulties and can demonstrate specific developmental deviations and changes in the behavior that the environment may consider to be limiting factors for their participation in the daily routines or the activities in the kindergarten.

This formulation “developmental deviation” implies that if the children are given enough time and sufficient opportunities, they can catch up with their peers in the developmental domains in which they demonstrate a specific deviation.

Keywords: *inclusion; childhood development; holistic approach.*

ВОВЕД

Раното детство е важно за севкупниот развој на личноста. Теориите и истражувањата укажуваат на значењето на раното детство за интелектуалниот, емоционалниот, говорниот и социјалниот развој, а со тоа и на важноста на создавање на стимулативни услови за тој развој. Теоријата и практиката го промовираат холистичкиот пристап во поттикнувањето на раното учење и развојот кај малите деца. Општествените процеси на демократизација се рефлектираат во воспитно-образовната работа со децата од предучилишна возраст и бараат доследна практична примена на стручно-научните сознанија, како и доследна примена на хуманистичко-теоретскиот и педагошко-психолошкиот процес во толкувањето на детската личност.

Целокупните воспитно-образовни активности во предучилишното воспитание се насочени кон почитување и задоволување на потребите, интересите и можностите на секое дете, но и на секое дете да му се понуди можност да се развива според своето темпо на развој. Развојот претставува процес на промена кој настанува како резултат на почитување на индивидуалните карактеристики на детето, следење на неговите внатрешни сили и природниот развој во кој детето ги зголемува и ги зајакнува вештините за движење, размислување, чувствување, зборување.

Исто како и останатите деца, и децата со потешкотии во развојот и раното учење имаат свои јаки и слаби страни кои се посебни за секое дете. Некои деца имаат јасно препознатливи развојни потешкотии, како на пример дете со оштетување на видот, но некои деца немаат јасно видливи потешкотии и може да покажуваат одредени развојни отстапувања и промени во однесувањето кои околината ги доживува како ограничувачки фактори за нивно учеството во дневната рутина или активностите кои се спроведуваат во градинката.

Оваа формулација на “развојни отстапувања“ укажува дека доколку на детето му се даде доволно време и можности, може да ги достигне своите вршници во развојните домени во кои покажува одредено отстапување.

Во други случаи детето може да биде во неповолна ситуација за одредени развојни отстапувања како резултат на некои заболувања или бариери кои ги развива околината во која се развива и учи малото дете. Тоа значи дека без соодветна поддршка и рана интервенција, децата кои се во ризик, а во околината се практикуваат разни бариери, може да развијат трајни развојни оштетувања.

Рана интервенција во раното детство¹ – тоа се програми кои се развиваат со цел да ги поддржат децата кои се во ризик од потешкотии во развојот и раното учење. Тоа се сет на мерки кои помагаат во :

- Подобрување на функционалниот развој кај детето
- Зајакнување на компетенциите на семејството
- Промовираат социјална инклузија на детето и семејството
- Вклучување на децата во редовни предучилишни установи

Независно од типот на проблемите со кои се соочува детето, многу е важно да се изгради став кај секој професионалец (воспитувач) дека сите деца може да учат преку обезбедување на услови за учество во секојдневните активности.

Современите педагошки пристапи кон малите деца со потешкотии во раното учење и развој бараат практики кои овозможуваат нивно целосно учество во социјалниот живот - семејството, предучилишните установи и заедницата во целост која е базирана на фактот дека предучилишните деца со развојни потешкотии и нивните семејства се значајни членови на секоја заедница. На овој начин се рефлектираат и клучните вредности на општеството кое се повеќе застапува против практиката на изолирање и одвојување на децата со потешкотии во раното учење и развој или т.н деца со посебни потреби. Со тек на време, новите законски регулативи треба да ги превенираат старите

¹ UNICEF/WHO A DISCUSSION PAPER: Early Childhood Development and Disability, Geneva, 2012

практики и да ги зајакнуват новите практики на целосна инклузија на овие деца во предучилишните установи. Со други зборови и децата со потешкотии треба да бидат вклучени во секојдневните активности со децата, во кои ќе бидат прифатени и од врсниците и од возрасните.

Дефиницијата за инклузија во предучилишните установи подразбира високи очекувања за развојните постигнувања кај сите деца без оглед на нивната развојна подготвеност и употреба на инклузивни Програми за рано учење и развој кои овозможуваат целосен пристап, учество и поддршка.

Секако дека секое дете е индивидуа за себе со свое темпо на напредување, и со самото тоа не ги постигнува на исти начин пропишаните очекувани резултати и стандарди за рано учење и развој, или пак воспитувачот воочува дека детето не постигнува успех во рамките на своите капацитети и можности. Во тој случај воспитувачот планира поддршка во раниот период на предучилишното образование на детето, т.е. прилагодување на пристапот или индивидуализација на воспитно-образовниот процес. Непостигнувањето на очекуваните резултати и стандарди за рано учење може да произлезе од различни причини и околности: пречки во развојот и инвалидитет, недоволно познавање на јазикот на кој се комуницира, разлики во социјалниот статус на семејствата, запоставување, појава на емоционални проблеми, долготрајни болести, потешко забележителни потешкотии во учењето и сл.

Истражувањата покажуваат дека децата со потешкотии во развојот и раното учење, најдобро учат во својата природна средина и во интеракција со останатите деца во групата. (Allen & Cowdery, 2005; Brown, Hemmeter, & Pretti-Frontczak, 2005) . Оваа интеракција е значајна и за децата кои не покажуваат развојни отстапувања бидејќи учат од најрана возраст за толеранција и прифаќање на различностите .

Воспитувачите во градинката и треба да преземаат активности со цел да креираат услови за создавање и учење по пат на игра, интеракција (дете-дете, дете-возрасен), активирање во истражувачко-откривачки процеси и решавање различни проблемски ситуации од страна на секое дете, со што се поттикнуваат и се развиваат моторичките, јазичните, когнитивните и социо-емоционалните вештини.

КАКО УЧАТ МАЛИТЕ ДЕЦА

Децата треба да бидат заинтересирани и ангажирани во активностите за да ги зајакнат нивните компетенции и да совладуваат нови вештини и знаења.

Играта базирана на интересот на детето и ангажираноста во активността ги зајакнува компетенциите кај децата и тие усвојуваат нови вештини.

Игра базирана на интересите на детето, истражувачките активности и значајно учество во активността се нарекува ангажираност.

Ангажираноста се мери со времетраењето кое детето го поминува во значајна интеракција со лица, настани и предмети. (McWilliam, R.A., 2010)

Процесот на учење во услови на висок степен на ангажираност на детето во активноста се одвива на следниот начин:

- Кога децата се заинтересирани за активноста поголема е веројатноста дека тие повеќе се ангажирани.
- Кога децата се ангажирани во секојдневни активности кои се во согласност со нивниот развој тие ги користат своите компетенции, но и стекнуваат нови вештини. Истражувањата покажуваат дека активностите во кои децата се многу заинтересирани резултираат со стекнување на повисоки компетенции. Лицата, настаните и предметите за кои се интересираат децата го привлекува повеќе нивното внимание, тоа ги охрабрува да се ангажираат во игрите, да истражуваат и да учествуваат во интеракции со лицата и предметите во околината. Изразување на постоечките компетенции, но и појавата на нови компетенции е под влијание на тоа како останатите (родители, воспитувачи, врстници, браќај сестри...) реагираат на тоа кога децата ги изразуваат своите компетенции.
- Кога децата ќе ја разберат поврзаноста на нивното однесување и последиците од тоа, се зајакнува нивното чувство дека совладале одредени вештини.
- Совладувањето на вештините побудува интерес за нови вештини и го придвижува повторно циклусот на учење.

Циклус на учење

Истражувањата покажуваат дека интересот на детето за вклучување во активноста зависи од:

Интензитетот на **учеството** во активноста ,

- Нивото на **ангажираност** во активноста, соодветна употреба на дидактички средства и материјали
- **Зачестеност и времетраење** на активноста во која децата се вклучени додека учат нови вештини
- Развој на нови компетенции и нивното чувство дека **совлададе нова вештина**

Колку повеќе детето е ангажирано, толку повеќе позитивни резултати се забележуваат во неговото

- Однесување
- Развоен процес
- Комуникација
- Решавање на проблеми
- Интеракција со другите

Истражувањата покажуваат дека децата со потешкотии во развојот и раното учење имаат тенденција помалку да се ангажираат од останатите деца .

Кај нив се случува обратен процес, да поминуваат помалку време ангажирани, помалку ги вежбаат своите вештини, а со тоа се намалува нивната можност да совладаат нови вештини и однесувања

Една студија (Mahoney, G. 2008.) покажува дека кај малите деца со потешкотии во развојот и раното учење кои имаат заостанувањето во моторниот развој за 50% , потребно е два пати повеќе вежбање од нивните врстници за да совладаат некоја нова функционална вештина. Два пати повеќе вежбање не треба да се замени со два пати зголемена терапевтски процедура или услуга, бидејќи вежбањето може да се случи насекаде и во секо време .

Совладување на функционални вештини се јавува преку многу чести активности кои се случуваат во секојдневен контекст и во различни амбиент и се поврзани со секојдневните активности кои се случуваат во семејството и надвор од него.

(Shelden, M. L., & Rush, D. D. (2001), Dunst, C. J., Bruder, M. B., Trivette, C. M., Hamby, D., Raab, M., & McLean, M. (2001).

Вежбањето и постојано повторување на активностите им помага на сите деца, вклучително и децата со потешкотии во развојот да совладаат функционални вештини и да преминат на следното развојно ниво. Внатрешната мотивација (која е водена од интересот на детето и задоволството во изведување на активноста и совладување на вештините) ја зголемува можноста за вежбање и истражување кое води до совладување на нови функции. (Raab, M. (2005). Можностите на детето да

вежба се зголемуваат кога родителите/ воспитувачите/ возрасните избираат секојдневни активности кои се интересни за детето или го поттикнува раното учењето во конкретни ситуации, одговраат на играта и ја подржуваат детската игра.

Без адекватно вежбање за совладување на основните вештини, детето не може да се придвижи на следното развојно ниво, а за тоа е потребно време и голема посветеност на сите оние кои учествуваат во развојот и раното учење кај децата, со што се зголемува инклузивниот капацитет на секоја заедница.

Унапредувањето на инклузивните практики во градинките во многу зависи од разбирањата на воспитувачите дека тоа е процес кој не бара само обезбедување на соодветно место на децата со потешкотии во занималната, туку и нивно значајно учество во сите активности кои се случуваат таму, со цел целосно искористување на развојниот потенцијал за децата да покажат напредок во раното учење во зависност од нивните развојни капацитети.

Препознавање на деца со потешкотии во радиот детски развој

Воспитувачите, па и останатите возрасни се треба да го следат и проценуваат детскиот развој, во однос на достигнување на соодветните стандарди за таа возраст.

Доколку постои одредено развојно отстапување, без оглед дали е тоа идентификувано од страна на стручни лица или е идентификувано од страна на друго возрасно лице во текот на рутинските активности кои се спроведуваат, добро би било да се направи дополнителна функционална проценка на развојот (но само во рамките на својата стручност и компетенции) преку идентификација на развојните постигања, но и развојните потешкотии.

Малите деца меѓу себе се разликуваат по тоа како и кога совладуваат одредени вештини и знаења.

Следење и проценка на на развојот кај детето и изработка на индивидуален план за секое дете со потешкотии

Доколку воспитувачот, родителот или други лица кои се грижат за детето забележале или се посомневале дека се случува нешто необично во развојот или однесувањето, или дете кое можеби не покажува развојни постигнувања како и останатите деца во групата, треба да направи дополнително следење и проценка на развојните постигнувања по одредени развојни домени. Опсервацијата и функционалната проценка не се дијагноза, туку помагаат да се документира однесувањето на детето во одредени временски периоди и во различни ситуации кои се случуваат додека дете си игра или учи во секојдневни ситуации градинка или дома.

Генерални препораки при опсервацијата на однесувањето на детето се следните:

- Објективност
- Документирање и бележење на одредени однесувања
- Да се избегнува интерпретирање на одредена ситуација
- Следење на детето во различни ситуации повеќе пати
- Посветување внимание и на позитивните и на слабите страни кај детето.

Сите овие елементи се клучни детерминанти во процесот на развојот, учењето и постигањето успех кај децата со пречки во развојот во понатамошниот живот. Холистичкиот пристап, на кој се базира развојот и учењето на детето од предучилишна возраст, се однесува на обезбедување безбедна и сигурна околина за учење и развој, зајакнување на развојната подготвеност за училиште, како и формирање правилни навики за заштита на здравјето на детето. Притоа посебно внимание треба да се посочи кон законитостите во развојот кај децата од предучилишна возраст и тоа: - двонасочна поврзаност помеѓу физичкиот и психичкиот развој.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Elicker, J., & Fortner-Wood, C. (1995). Adult-child relationships in early childhood programs. *Young Children*, 51(1), 69-78.
2. Kontos, S., & Wilcox-Herzog, A. (1997). Teachers' interactions with children: Why are they so important? *Young Children*, 52(2), 4-12.
3. Spodek, B., & Saracho, O. N. (1994). *Right from the start: Teaching children ages three to eight*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
4. Howes, C., Philips, D. A., & Whitebook, M. (1992). Thresholds of quality: Implications for the social development of children in center-based child care. *Child Development*, 63(2), 449-460.